

VARIA

Fenomenul deportărilor staliniste în anii 1930-1950 în colonii speciale și lagăre de corecție și muncă în Asia Centrală

[The phenomenon of Stalinist deportations between the 1930s and 1950s to special settlements and corrective labor camps in Central Asia]

Vasile SOARE

Abstract: *Central Asia – and Kazakhstan in particular – was a region that fully experienced the measures and consequences of the Soviet system's repressive policies and reign of terror from its very inception. Beyond the Union-wide Stalinist repressions of the 1930s – aimed at the forced integration of the USSR's peoples into the so-called Soviet Commonwealth – Central Asia faced numerous waves of ethnic deportations that would significantly shape the region's demographic and identity dynamics in the decades that followed.*

Between the 1930s and the 1950s, under the leadership of Joseph Stalin, Soviet authorities established a vast network of forced / “corrective” labor camps and “special colonies / settlements” across the region – all part of the Gulag system. Initially, hundreds of thousands of individuals were forcibly relocated, deported, or exiled based on economic and socio-political criteria (such as “kulaks”, “class enemies” and “enemies of the people”). Subsequently, entire ethnic groups – primarily from the USSR's western borderlands – were deported based on nationality, accused of potential collaboration with Nazi Germany following its invasion of the Soviet Union.

This article outlines the various stages of these forced transfers of individuals and populations / ethnic groups to Central Asia, situating them within the broader context of the phenomenon known as the “Stalinist deportations” that affected the entire USSR. Based on a rough calculation, the author concluded that across the 52 campaigns and 114 deportation operations carried out in the Soviet Union between 1920 and 1952, slightly over 50% of the deportees (approximately 1,350,000 people) ended up in the “corrective labor camps” and “special settlements” of the Central Asian republics (mostly in Kazakhstan); a significant proportion of these individuals (and ethnic groups) were denied the right to return to their homelands, effectively becoming “permanent exiles”.

During his tenure as Romania's ambassador to the Republic of Kazakhstan (2002-2008), the author had the opportunity to meet several survivors of the waves of deportations from Bessarabia and Northern Bukovina (1940-1950) who were still alive in the 2000s, living in various regions of Kazakhstan and districts of northern Kyrgyzstan. Some of these individuals and their descendants became members of Romanian cultural societies established and organized by the author in Kazakhstan – specifically in Almaty (2003), Karaganda (2005), and Pavlodar (2007) – as well as in Bishkek, Kyrgyzstan (2005), with the aim of preserving the Romanian language and cultural identity of ethnic Romanians who found themselves living “forever” far from their historical homeland, amidst the steppes of Central Asia.

To provide insight into the phenomenon of Stalinist deportations to Central Asia, the author concludes by presenting the cases of the two most representative forced labor camps in the Kazakh SSR – “KARLAG” and “ALJIR”. He visited these sites in person during the 2000s, observing the remnants of the former Soviet detention system that had held thousands upon thousands of people – “guilty without guilt”.

Keywords: *Stalinist deportations, kulaks, permanent exiles, ethnic-based deportations, forced/corrective labor camps in Central Asia, Gulag.*

GULAG¹-ul sovietic a reprezentat, în accepțiunea colectivă, sistemul de lagăre de concentrare în care au ajuns la muncă forțată milioane de cetățeni ai Uniunii Sovietice și nu numai, în special în timpul perioadei când la conducere s-a aflat Iosif Vissarionovici Stalin.

Trebuie menționat însă că Puterea sovietică moștenise de la Rusia Țaristă politica de strămutare de populații, în timpul „reformelor agrare” ale Guvernului condus de Piotr Stolâpin (1906-1911), peste un milion de țărani din regiunile centrală și de vest ale Rusiei – în principal ruși și ucraineni – fiind strămutați în regiunile din sudul Siberiei și nordul Kazahstanului de astăzi (unde au ajuns și mii de țărani din Basarabia, pe atunci gubernie rusească), respectiv din sudul stepelor kazahe în alte regiuni ale imperiului. Aproximativ 438

000 de familii de țărani cazaci ruși au fost strămutate în Turkestan (regiunile Semirecensk, Sâr-Daria, Fergana și Samarkand)², evident, ca parte a politicii de rusificare a acestor ținuturi ocupate în sec. XIX de către Imperiul Rus, unde acești venetici și-au întemeiat sute de așezări, prin acapararea celor mai roditoare pământuri, spre nemulțumirea băștinașilor.

Deja în anii '30, pe teritoriul URSS existau o serie de lagăre de muncă forțată – în Munții Urali, în Siberia, în Extremul Orient (la Vorkuta, Magadan, Kolâma și alte regiuni), inclusiv în **R.S.S. Kazahă**, toate funcționând după un Regulament adoptat de Consiliul Comisariilor Poporului URSS, care hotărâse că pentru realizarea amplelor proiecte economice ale țării – în industrie și agricultură – se impune implicarea colosalei forțe de muncă a „deținuți-

lor” din închisori și lagăre (condamnați de drept comun, deținuți politici/acuzați sau suspectați de activitate contrarevoluționară sau spionaj). Și, pe bună dreptate, se poate afirma că, pe perioada funcționării sale (aprox.30 de ani), GULAG-ul s-a dovedit a fi cea mai puternică forță motrice a URSS, care a construit proiecte economice de o anvergură inimaginabilă, cu costuri imense, dar și cu pierderi umane pe măsură, necuantificate de Puterea sovietică, pentru care factorul uman nu a contat câtuși de puțin.

Asia Centrală, îndeosebi Kazahstanul, a fost spațiul care a cunoscut din plin măsurile și consecințele politicilor represive, de teroare, ale sistemului sovietic, încă de la apariția acestuia: colectivizarea forțată în anii '20-'30, prin înăbușirea oricăror împotriviri din partea populației, eliminarea păturii înstărite a acesteia – „kulacii”/„chiaburii” – și organizarea de foamete generalizată pentru atingerea obiectivului; strămutări forțate din locurile natale ale potrivnicilor sistemului totalitar; intimidarea și distrugerea intelectualității, detenția în colonii cu regim special/lagăre a tuturor „dușmanilor poporului” ș.a. Toate acestea au dus la dispariția fizică a unui număr imens de oameni, la degradarea morală a indivizilor și maselor, respectiv la alterarea/pierderea în mare parte a identității și valorilor naționale ale popoarelor care au intrat în componența statului bolșevic, inclusiv ale celor din regiunea central-asiatică.

În Asia Centrală – în special, în Kazahstan, dar într-o măsură mai redusă și în alte republici – puterea sovietică a creat numeroase „lagăre de corecție și muncă”, colonii și „așezări speciale”, respectiv batalioane de muncă, unde în anii '30 -'50 au fost strămutați /deportați/ exilați sute de mii de oameni de diferite naționalități din URSS și țările vecine. Istoricul și cercetătorul rus Viktor Nikolaevici Zemskov³ i-a împărțit în „strămutați în așezări/colonii speciale” (*сneyноселенцы/сneyнепеселенцы*), „exilați”/ridicați și trimiși departe de locurile natale pentru o perioadă de la câteva luni la câțiva ani (*ссылные*), „coloniști evacuați”/exilați pe vecie (*ссылнопоселенцы*), respectiv „expulzați administrativ” (*административно высланные*), cu mențiunea că o bună parte din aceste categorii au ajuns în lagărele GULAG-ului.

În câteva decenii, fenomenul a influențat semnificativ procesele demografice din republicile central-asiatice, unele devenind mici „uniuni sovietice” – un amestec de populații de diferite naționalități, „adoptate” în noile spații unde au ajuns fără voia lor.

Prezentăm **principalele etape ale transferurilor forțate de populații în Asia Centrală** între anii 1930-1950, identificate într-o serie de cercetări ample ale istoricilor din spațiul estic, în documente de arhivă și diverse lucrări de specialitate despre represiunile și deportările în masă practice de regimul sovietic, în spe-

cial pe timpul lui I.V.Stalin, la nivelul întregii URSS:

Exilarea chiaburilor / "kulak" /
(*кулацкая ссылка*)

Încă din primii ani ai deportărilor staliniste, Asia Centrală a constituit spațiul predilect în care au fost constituite și apoi au funcționat (timp de câteva decenii) „așezări/colonii speciale” (*спецпоселок* – sat cu regim special – n.n.) în care au fost strămutate și „internate” forțat (termeni folosiți în documentele oficiale), fără nicio procedură judiciară sau cvasi/extra-judiciară, persoanele ridicate și exilate (*спецпоселенцы / спецпереселенцы*) pe criterii economice, social-politice sau naționale, mai ales din zona europeană a URSS⁴.

Potrivit unei statistici a organelor de securitate sovietice referitoare la anii 1930-1931⁵, dintr-un total de 381.026 familii de chiaburi („kulak”) și oponenți ai colectivizării impuse de către autoritățile sovietice, însumând 1 803 392 persoane ridicate la nivelul întregului URSS în vederea strămutării, un număr considerabil a ajuns în **R.S.S. Kazahă**. Primii țărani considerați chiaburi („kulak”) au ajuns în stepele kazahe în principal în urma campaniilor de strămutare din zonele centrale ale Rusiei – Volga Mijlocie (11 477 familii), regiunea Central-Cernoziom (10 544 familii), Ținutul Nijegorodskii (50 familii), Regiunea Moscova (2 972 familii) –, dar și din alte republici din Asia Mijlocie/ *Средняя Азия* (159 familii), din Transcaucazia (870 familii) și chiar relocați dintr-un raion în altul ale Kazahstanului (6 765 familii); 1 128

familii de chiaburi din Asia Mijlocie au fost strămutate în alte republici/raioane ale aceleiași regiuni⁶. În total, în 1930-1931, în Asia Centrală au fost strămutate 33 965 familii de chiaburi („kulak”).

În 1933, la nivel unional au fost ridicate și strămutate din diverse regiuni și republici alte 268 091 de persoane, dintre care în **R.S.S. Kazahă** au ajuns 55 107 persoane, iar în 1935, „rămășițe de chiaburi” din Caucazul de Nord au fost trimiși forțat în **R.S.S. Uzbekă** (3 000) și în **R.S.S. Kazahă** (7 000), unde au ajuns și 4 000 de „săraci, cerșetori” din Moscova⁷. Tot în 1935, în **R.S.S.Tadjică** au fost strămutate 1 312 familii (3 945 persoane) pentru prelucrarea pământurilor destinate cultivării bumbacului din Valea râului Vahsh, iar în 1936 alte 1.846 de familii au ajuns acolo forțat din ținuturile Saratov și Stalingrad ale Rusiei sovietice⁸ (unele surse indică un număr de aproape 50 000 de familii strămutate până în 1940 în ținuturile tadjice).

La 1 iulie 1938, în Asia Centrală funcționau 147 de colonii speciale de muncă, dintre care 91 dislocate în R.S.S. Kazahă, o particularitate a acestora constând în suprapopularea lor, de exemplu, media chiaburilor („kulak”) strămutați și „internați” într-o „așezare/colonie specială” în regiunea Karaganda (Kazahstan) fiind de 6 ori mai mare decât cea înregistrată în R.S.F.S. Rusă, respectiv de 18 ori mai mare decât în R.S.S. Ucraineană⁹:

*Geografia strămutării coloniștilor de muncă pe colonii de muncă în Asia Centrală
(situația la 1 iulie 1938)*

Locul de strămutare pe republici din Asia Centrală (comparativ cu Rusia și Ucraina)	Numărul chiaburilor („kulak”) strămutați pe colonii de muncă (1.07.1938)		
	Coloniști de muncă	Colonii de muncă	Media coloniștilor de muncă într-o colonie
R.S.S. Kazahă, Reg. Karaganda	91.297	30	3.043
R.S.S. Kazahă, Reg.Kazahstanul de Sud	34.453	61	565
R.S.S. Uzbekă	14.307	13	1.100
R.S.S. Kârgâză	11.845	26	456
R.S.S. Tadjică	9.052	17	532
Total Asia Centrală	160.954	147	1095
R.S.F.S. Rusă	820.000	1.541	532
R.S.S. Ucraineană	7.470	44	170
Total URSS	988.424	1.732	571

Sursă: Zemskov, V.N., *Speţposeleniâ v SSSR, 1930-1960 / Спецпоселенцы в СССР, 1930-1960, Moskva, Nauka, 2005, p.33. Extras din tabelul „Geografia strămutării coloniștilor de muncă pe colonii de muncă (situația la 1 iulie 1938)”*.

Strămutarea chiaburilor la nivelul Uniunii Sovietice a continuat și, în 1941, numărul celor care au ajuns în Asia Centrală a crescut considerabil, în special în R.S.S. Kazahă (peste 180.000):

Geografia strămutării coloniștilor de muncă (exilul chiaburilor / „kulak”) în Asia Centrală (situația la 1 aprilie 1941)

Locul de strămutare (republici Asia Centrală)	Numărul chiaburilor („kulak”) strămutați (1941)	
	Număr familii	Număr persoane
Din total URSS:	266.844	960.133
R.S.S. Kazahă	46.091	180.015
R.S.S. Uzbekă	3.321	11.947

Locul de strămutare (republici Asia Centrală)	Numărul chiaburilor ("kulak") strămutați (1941)	
	Număr familii	Număr persoane
R.S.S. Tadjică	2.706	8.528
R.S.S. Kârgâză	1.733	7.400
Total Asia Centrală	53.851	207.890

Sursă: Zemskov, Viktor Nikolaevici, *Spetposeleniâ: po dokumentam NKVD-MVD SSSR / Спецпоселенцы: по документам НКВД-МВД СССР*, Revista „Sošiologhiceskie Issledovaniia”, Academia de Științe a URSS, № 11, 1990, p. 7. Extras din tabelul „Geografia strămutării coloniștilor de muncă (exilul chiaburilor / "kulak") în Asia Centrală (situația la 1 aprilie 1941)”

Deportările pe criterii etnice/naționale

La mijlocul anilor 1930, în procesul transferurilor forțate de populații care aveau loc în URSS dintr-o regiune în alta, se înregistrează o trecere evidentă de la strămutarea pe criterii de clasă socială (chiaburi) la cea pe criterii naționale. Potrivit cercetătorilor ruși avizați, din cele **52 campanii și 114 operațiuni de deportare forțată** a unor populații sau grupuri umane (profesionale, sociale, naționale, religioase etc.) care au avut loc între 1920 și 1952 în Uniunea Sovietică, 38 de campanii (73 % din totalul acestora) au fost efectuate strict pe criterii etnice¹⁰. Popoare întregi, milioane de oameni de diferite etnii au fost deportate în etape - unele („elemente social-periculoase”) în campania de „curățare a granițelor” de Vest ale URSS care s-a suprapus cu „exilarea chiaburilor/kulak” (1935-1938), altele acuzate de sentimente și atitudini antisovietice și contrarevoluționare, unele de spionaj

și potențial colaboraționism cu inamicul german (în pragul și mai ales în timpul celui de al Doilea Război Mondial), foarte mulți deportați purtând vina colectivă a popoarelor din care făceau parte, care trebuiau pur și simplu „pedepsite”.

După aproape jumătate de secol de tăcere complice a istoriografiei sovietice și ruse, zecile de monografii și sutele de studii publicate în ultimele peste trei decenii la Moscova și în fostele republici sovietice au pus la dispoziția specialiștilor și celor interesați mii de documente inedite referitoare la ceea ce este îndeobște cunoscut drept **deportările staliniste**. Cu toate acestea, au rămas încă suficiente necunoscute privind dimensiunile reale ale deportărilor efectuate încă din primii ani ai instalării puterii sovietice.

Din scrupuloasa analiză pe baza documentelor din arhivele ruse, cuprinsă în lucrarea „*Ne po svoei vole...Istoria i gheografia prinuditelnâh migrații v SSSR*” (în trad. „*Împotriva voinței lor...Istoria și geografia mi-*

grațiilor forțate în URSS”) a cercetătorului rus Pavel Polian¹¹, dar nu numai, aflăm că, în afara regiunilor/republicilor sovietice predilecte deja pentru transferurile forțate de populații (Siberia, Extremul Orient, Nordul Înghețat, Caucazul de Nord ș.a.), care nu fac obiectul abordării noastre, sute de mii de persoane din URSS, inclusiv din regiunile din Vest anexate în anii 1940 (**Basarabia și Bucovina de Nord**, țările baltice), au fost deportate pe criterii naționale/etnice și în republicile Asiei Centrale – mai ales în R.S.S. Kazahă, dar și în R.S.S. Uzbekă, R.S.S. Kârgâză, R.S.S. Tadjică și chiar R.S.S. Turkmene. Pentru înțelegerea amplorii fenomenului, redăm sintetic **etapele acestor deportări pe criterii etnice care au cuprins arealul Asiei Centrale** (total sau parțial), extrase din ampla cercetare a istoricului rus sus-menționată, care tratează situația din întregul spațiu sovietic:

- deportarea, în martie-mai 1935, a *30 000 de finlandezi-pangermanici* din regiunea Leningrad în regiunile Novgorod și Vologda, Siberia de Vest, R.S.S.A. Komi, respectiv în R.S.S. Tadjică și R.S.S. Kazahă;

- deportarea, în mai 1936, a *45 000 de nemți și polonezi* din zona frontierei de vest a R.S.S. Ucraineană în regiunea Karaganda și alte zone ale R.S.S. Kazahă;

- deportarea, în iulie 1937, a cca. *2 000 de kurzi* din zonele de graniță ale Georgiei, Armeniei, Azerbaidjanului, R.S.S. Turkmene, R.S.S. Uzbeci și R.S.S. Tadjice în R.S.S. Kârgâză și R.S.S. Kazahă;

- deportarea totală, în cadrul campaniei de „*curățire a granițelor de est*” din septembrie-octombrie 1937, a *172 000 de coreeni* din zonele Spassk, Grodekovo, Poseta, Birobidjan, Vladivostok, regiunea Cita și R.S.S.A. Mongolă în regiunile de nord ale R.S.S. Kazahă și R.S.S. Uzbekă;

- deportarea, în toamna lui 1937, a *9 000 de chinezi și „harbini”* – asiatici din regiunea Harbin-Heilongjiang, nord-estul Chinei, stabiliți în sudul Extremului Orient sovietic – în R.S.S. Kazahă și R.S.S. Uzbekă;

- deportarea, la începutul anului 1938, a *6 000 de evrei/iranieni* din regiunea Marâ a R.S.S. Turkmene în zona deșertică Karakum din nordul aceleiași republici, improprie traiului normal;

- deportarea, în ianuarie 1938, a *iranienilor* din raioanele de graniță ale R.S.S. Azerbaidjan în R.S.S. Kazahă;

- deportarea în R.S.S. Kazahă și R.S.S. Uzbekă, în cadrul campaniei „sovietizarea și curățirea noilor frontiere vestice” din primul semestru al anului 1940 (care a cuprins mai multe operațiuni), a *61 000 de polonezi* din vestul Ucrainei și Belorusiei, precum și din teritoriile din estul Poloniei ocupate în septembrie 1939 de către Armata Roșie (9-13 aprilie 1940);

În primăvara anului 1941, a fost declanșată o altă mare campanie de „*sovietizare și curățire a granițelor de vest, nord-vest și sud-vest ale URSS*”, în cadrul căreia au avut loc mai multe operațiuni de deportare pe criterii etnice, inclusiv în Asia Centrală:

- deportarea, pe 22 mai 1941, a *11 000 de contrarevoluționari și naționaliști* din vestul Ucrainei în regiunile din sudul R.S.S. Kazahă, respectiv Ținutul Krasnoiarsk, regiunile Omsk și Novosibirsk din Rusia sovietică;

- deportarea, **pe 12 și 13 iunie 1941**, a peste *30 000 de contrarevoluționari și naționaliști* și membrii lor de familie **din R.S.S. Moldovenească, regiunile Cernăuți (Nordul Bucovinei) și Ismail (Sudul Basarabiei)**, în R.S.S. Kazahă – *9954 pers.* (regiunile Kazahstanul de Sud-2 *735 pers.*, Aktiubinsk – *6 195 pers.*, Kzâl-Orda – *1 024 pers.*, Karaganda și altele)¹², respectiv în R.S.S.A. Komi, Ținutul Krasnoiarsk, regiunile Omsk și Novosibirsk din Rusia sovietică;

- deportarea, pe 14 iunie 1941, a *18 000 de contrarevoluționari și naționaliști* din Lituania, în R.S.S. Kazahă, respectiv R.S.S.A. Komi, Ținutul Altai și regiunea Novosibirsk din Rusia sovietică.

În primăvara și vara anului 1942, pe timpul retragerii trupelor și autorităților sovietice din Crimeea și Caucazul de Nord, au fost deportați în interiorul URSS toți etnicii străini care trăiau în cele două regiuni, aceștia fiind considerați „nesiguri și predispuși la colaboraționism”:

- pe 28 și 29 ianuarie 1942, au fost ridicați aprox. *500 de etnici italieni* din Peninsula Kerci, fiind deportați în regiunea Akmolinsk din R.S.S. Kazahă;

- în aprilie 1942, au fost deportați – în R.S.S. Kazahă, R.S.S. Turkmenă, Siberia – toți *etnicii germani, români și greci*, stabiliți de-a lungul timpului în Crimeea și Caucazul de Nord,

precum și *turci și tătari originari din Crimeea*;

- în iunie 1942, au fost deportați *cca. 5 000 de greci, români și alți etnici europeni stabiliți în Ținutul Krasnodar*¹³ și regiunea Rostov.

Între august 1943 și iunie 1944 s-au desfășurat 5 campanii (structurate pe 15 operațiuni) de „**deportare totală**” a mai multor popoare/populații neslave din zona Stalingrad, Peninsula Crimeea, Regiunea Autonomă Karaciai-Cerchesă și R.S.S.A. Kalmâcă, care au fost relocate mai ales în R.S.S. Kazahă (regiunile Kazahstanul de Sud și Djambul), R.S.S. Uzbekă, R.S.S. Kârgâză, respectiv în ținuturile Altai, Stavropol și Krasnoiarsk, regiunile Novosibirsk, Sverdlovsk, Omsk ș.a. din Rusia Sovietică: *484 000 de ceceni și inguși*, *182 000 de tătari din Crimeea*¹⁴, *cca. 100 000 kalmâci*, peste *75 000 de karaciai*, *42 200 de balkari*, *42 000 de greci, bulgari, armeni și alte etnii din R.S.S.A. Crimeea*, *3 200 kurzi și azeri*, *3 219 persoane de alte etnii din Caucazul de Nord (kabardini, kumîci, avari, daghestani, tavlini, abazini, osetini, nogai, darghini ș.a.)*.

O nouă campanie de „**deportări totale**” pe criterii etnice a avut loc în noiembrie 1944, victimele acesteia fiind populații neslave din sudul R.S.S. Gruzină/Georgia – *turcii meskhetini (din zona Meskhet-Javaheti, la granița cu Turcia), kurzii, hemșilii (armeni musulmani), lazii și altele* -, care au fost duși cu forța în R.S.S. Kazahă, R.S.S. Uzbekă și R.S.S. Kârgâză astfel:

- până la 100 000 de *turci meskhetini, kurzi și hemșili* strămutați forțat între 15 și 18 noiembrie 1944;

- peste 1 000 de *lazi* din raioanele de graniță ale R.S.S.A. Adjară, cu capitala la Batumi, deportați pe 25 și 26 noiembrie 1944.

În august 1948, cca. 1 000 de *kurzi* din detașamentul lui Mustafa Barzani / *Mela Mistefa yê Barzanî* – lider politic și militar al mișcării de eliberare națională din Kurdistanul irakian – n.n.) au fost deportați din R.S.S. Azerbaidjan în R.S.S. Uzbekă.

În perioada mai 1949-septembrie 1951, aproape 100 000 de etnici *greci* (cu sau fără cetățenie elenă ori sovietică), *armeni, turci, iranieni* fără cetățenie din Ținutul Azov, regiunile de litoral ale Mării Negre, Caucazul de Nord, R.S.S. Gruzină (Georgia) au fost deportați în R.S.S. Kazahă (regiunile Alma-Ata, Djambul și Kazahstanul de Sud), R.S.S. Uzbekă și R.S.S. Kârgâză.

La 6-7 iulie 1949, în cadrul *Operațiunii „Sud”*, 11 293 de familii din **Basarabia**, ce însumau 35 796 persoane au fost deportate în Kazahstan¹⁵, respectiv în regiunile din Rusia sovietică Omsk, Novosibirsk, Ținutul Krasnoiarsk și R.S.S.A. Komi.

În august 1950, cca. 3 000 de *basmaci*, partizani din Asia Centrală grupați în mișcarea antisovietică *Basmacestvo/Басмачество* (din turcă „basma” – incursiune, raid, năvală), au fost deportați din R.S.S. Tadjică în regiunea Kokcetau din nordul R.S.S. Kazahă.

În ultimele luni ale anului 1951, s-a desfășurat o nouă operațiune de deportare – prin două campanii dis-

tincte – a cca. 40 000 de persoane din „zonele anexate de către URSS în 1939-1940”:

- în octombrie 1951, au fost deportați 32 148 de *chiaburi/kulak din țările baltice* (16 833), **R.S.S. Moldovenească** (9 727), *vestul Ucrainei și Bielorusiei* (5 588) în R.S.S. Kazahă, respectiv Ținutul Krasnoiarsk, R.S.S.A. Iakutia și regiunea Tiumen din Rusia sovietică;

- în decembrie 1951, un număr însemnat de *chiaburi/kulak lituanieni* (care „s-au eschivat de la deportările din octombrie 1951”) au fost trimiși forțat în Siberia și Asia Centrală. Tot în decembrie 1951, au fost deportați *grecii, iranienii, turcii și armenii „dashnak”* (adeptii partidului naționalist-extremist „Dașnakțutiu”) care mai locuiau în R.S.S. Gruzină (Georgia), pe motivul că erau „elemente antisovietice”.

În fine, în prima parte a anului 1952 au avut loc **ultimele două operațiuni de deportare** în URSS, consemnate ca atare în documente, care au avut ca destinație Asia Centrală (deși transferurile de populații au continuat, însă sub altă formă):

- în martie 1952, pe motive religioase, a unui număr neprecizat de *inochențiști* (adepti ai cultului creat de către ieromonahul Inochentie, originar din Cosăuți – **Basarabia**) și *adventiști reformați*;

- în martie-mai 1952, a cca. 6 000 de *chiaburi/kulak din Bielorusia de Vest*, deportați în R.S.S. Kazahă și regiunea Irkutsk din Siberia rusească.

De notat că, spre sfârșitul anilor '40, regimul de detenție a persoanelor

deportate s-a înăsprit, urmare unui decret al Prezidiului Sovietului Suprem al URSS din 1946, care prevedea ca cei evacuați în timpul celui de al Doilea Război Mondial în colonii/așezări speciale să rămână acolo „pe vecie”, evadarea urmând a fi pedepsită cu 20 de ani de muncă silnică¹⁶. Decretul a fost emis pentru *germani, karaceai, ceceni, inguși, balkari, kalmâci, tătari crimeeni, greci-bulgari-armeni din Crimeea, turci, kurzi și hemșili*, respectiv pentru balticii deportați în 1949 – *letoni, estonieni și lituanieni*, tuturor reprezentanților acestor popoare deportate reconfirmându-li-se statutul

de „evacuați/exilați definitiv” („*выселенцы*”), fără drept de a se întoarce în locurile de reședință anterioare¹⁷.

Astfel, la 1 ianuarie 1949, din numărul total de 2 300 223 de deportați de toate categoriile care se aflau în colonii și așezări speciale/lagăre de muncă pe întreg teritoriul URSS, 79,8% (1.835.078 de persoane) aveau acest statut de „evacuați/exilați definitiv” („*выселенцы*”)¹⁸, iar puțin **peste 50% dintre ei (1 160 418) își duceau calvarul în republicile Asiei Centrale:**

Geografia detenției deportaților în colonii / așezări speciale în Asia Centrală (situația la 1 ianuarie 1949)

Locul de detenție în colonii speciale în Asia Centrală (1 ianuarie 1949)	Total deportați	Deportați pe naționalități / locul de unde au fost deportați (număr)
URSS	2 300 223	
R.S.S. Kazahă	820 165	germani – 393 537 cecenii și inguși – 302 526 karacaii – 33 088 din R.S.S.Gruzină/Georgia * - 29 497 polonezi – 28 130 balkari – 17 512 ucraineni (naționaliști OUN) – 7 513 din Crimeea ** - 5 466 kalmâci – 2 042 polonezi „vlasoviști” – 854
R.S.S. Uzbekă	177 099	din Crimeea – 118 488 din R.S.S.Gruzină – 42 618 foști chiaburi ***– 6 699 germani – 6 518 polonezi „vlasoviști” – 1 569 kalmâci - 714

Locul de detenție în colonii speciale în Asia Centrală (1 ianuarie 1949)	Total deportați	Deportați pe naționalități / locul de unde au fost deportați (număr)
		karaciai - 429 cecenii și inguși - 64
R.S.S. Kârgâză	128 727	cecenii și inguși - 62 583 karaciai - 23 974 germani - 14 954 balkari - 14 361 din R.S.S.Gruzină/Georgia - 8 911 polonezi „vlasoviști” - 2 974 din Crimeea - 827 kalmâci - 143
R.S.S. Tadjică	30 630	germani - 18 184 polonezi „vlasoviști” - 5 772 din Crimeea - 4 537 „complici germani” - 2 137
R.S.S.Turkmenă	3 797	germani - 2 521 polonezi „vlasoviști” - 1 276
Total Asia Centrală	1 160 418	

Sursă: Viktor Nikolaevici Zemskov, *Speșposeleniâ: po dokumentam NKVD-MVD SSSR/Cneпocелeнцы: по документам НКВД-МВД СССР*, Revista „Soțiologhiceskie Issledovaniia”, Academia Nauk SSSR, № 11, 1990, pp.10-12. Extras din situația generală pe URSS „Geografia detenției a 2 300 223 de deportați în colonii speciale (situația la 1 ianuarie 1949)”.

* Turci meshetini, kurzi, lazi și hemșili deportați din R.S.S. Gruzină/Georgia.

** Tătari, dar și greci, bulgari, armeni deportați din Crimeea.

*** Nu este indicată naționalitatea.

Se cuvine menționat că, în situația elaborată la 1 ianuarie 1949 nu se regăsesc contingentele de deportați care au urmat în 1949, 1950, 1951 și 1952, menționate anterior (inclusiv din Basarabia și Bucovina de Nord, în cadrul Operațiunii „Nord”), care, la fel, au primit statutul de „evacuați definitiv”/pe vecie. Astfel, **până la 1 ianuarie 1953**, numărul maxim înregistrat al deportaților în colonii speciale în URSS avea să crească la **2**

753 356 persoane, cifră în care nu intră și cele peste 200 000 de persoane care au fost eliberate din deportare între 1949 și 1952 („foști chiaburi/kulak”, polonezi „vlasoviști” ș.a.)¹⁹. La un calcul sumar, reiese că, în anii 1930-1950, **în coloniile speciale/lagărele de muncă din republicile Asiei Centrale au ajuns aprox. 1 350 000 de deportați**.

Pentru înțelegerea fenomenului deportărilor și calvarului condițiilor

de detenție, prezentăm **două din cele mai reprezentative lagăre** care au existat în Kazahstanul sovietic, unde au ajuns mii de persoane considerate chiaburi, anti-regim, contra-revoluționare etc., în fapt vinovați fără vină, al căror destin a fost decis de sistemul totalitar bolșevico-stalinist:

„Karlag” – Gulagul din Kazahstan

În mai 1930, Consiliul Comisarilor Poporului URSS hotărăște înființarea în R.S.S.Kazahă a „Lagărului Kazah de Reeducare prin Muncă (*Kazahskii Ispravitelno-Trudovoi Lagher-KazITLAG*), ca un an mai târziu, la 19 decembrie 1931, secția nr.1 a acestuia – sovhozul „Gigant” – să fie organizată într-un lagăr separat – „**Karlag OGPU**” (*Karagandinskii Ispravitelno-Trudovoi Lagher OGPU*/Lagărul de Reeducare prin Muncă de la Karaganda al OGPU²⁰), subordonat direct GULAG-ului la Moscova, al cărui comandament a fost instalat la 45 km distanță de orașul Karaganda²¹ din regiunea carboniferă cu același nume din centrul Kazahstanului, în localitatea Dolinskoe/Dolinka (fondată de coloniști germani în timpul reformei agrare a Guvenului Țarist condus de Petr Stolîpin din anii 1906-1910).

Karlag, al cărui teritoriu se întindea pe 300 km de la nord la sud și 200 km de la est la vest, avea în subordine două filiale în afara ariei de cuprindere – **Akmolinsk** (350 km nord) și **Balhaș** (650 km sud), iar principala atribuție a acestuia era să asigure baza de produse alimentare

pentru forța de muncă din industria carboniferă și metalurgică care aveau să se dezvolte intensiv în centrul Kazahstanului – bazinul carbonifer Karaganda și combinatele de prelucrare a minereurilor de cupru de la Jezkazgan și Balhaș²².

Între 1930-1931, populația de pe teritoriul atribuit Karlagului – germani, ruși, ucraineni, care ajunseseră acolo începând cu a doua jumătate a sec. XIX, pe vremea expansiunii Imperiului Țarist spre Asia Centrală – a fost strămutată forțat în alte raioane din regiune, la fel și cea kazahă nomadă (mii de iurte), căreia i s-au confiscat și animalele, în timpul „luptei cu chiaburimea” din campania de colectivizare forțată care tocmai fusese declanșată de Puterea Sovietică în R.S.S. Kazahă.

În locurile depopulate forțat, au început să fie aduși cu miile „deținuți” de toate naționalitățile, din toate colțurile URSS, condamnați la ani de detenție în lagăre de corecție și muncă – mai întâi foști membri de partide, chiaburi, muncitori și țărani care se împotriveau Marii Colectivizări (considerați „elemente de factură capitalistă”), apoi deținuți politici – foști membri de partide, militari, reprezentanți ai intelighenției și conducerei marilor întreprinderi, acuzați de „colaboraționism cu naționaliștii și fasciștii” (considerați „dușmani ai poporului”, „spioni”, „agenți”, „trădători de patrie”). De asemenea, în timpul și după cel de al Doilea Război Mondial, în Karlag au ajuns mii de oameni arestați în teritoriile ocupate de URSS în Europa de Est,

deportați pe criterii etnice, emigranți ruși și foști militari sovietici căzuți prizonieri în lagărele hitleriste. Dacă în 1931 în Karlag au ajuns oficial 21 329 de „deținuți”, iar în 1950 numărul acestora crescuse la 66.208, potrivit unor surse, pe toată perioada existenței sale, prin acest sistem de lagăre de muncă și corecție din R.S.S. Kazahă au trecut peste 1 milion de persoane²³.

Karlag a fost o structură foarte bine organizată, care dispunea de secțiuni precum administrativ și economic, financiar-contabilitate, control și planificare, cultură-educație, personal/resurse umane, aprovizionare, comerț, transport, securitate, medical, politic și un sector pentru agricultură, care gestiona gospodărirea terenurilor din custodia lagărului, irigații, mecanizare și creșterea animalelor; lagărul avea parchet propriu, un tribunal și o închisoare, dar și un centru de instruire pentru „formarea profesională medie” a deportaților/coloniștilor²⁴. În Karlag, cu eforturile deținuților s-au construit o fabrică de prelucrare a cărnii, ateliere de prelucrare a pieilor, de croitorie și de confecționat cizme din pâslă, fabrici de sticlă și zahăr, ateliere de reparații, mori de ulei și măcinat cereale, depozite de legume etc.²⁵, toate acestea pentru necesitățile proprii ale lagărului și ale unităților industriale ale orașului Karaganda. Mare parte din coloniștii trimiși aici au devenit forță de muncă gratuită în minele de cărbune și combinatele metalurgice din regiunea Karaganda.

Karlag a fost împărțit în mai multe secții (*лаготделения*), care erau de fapt lagăre mai mici, al căror număr a crescut de la an la an – de la 14 în 1931 la 26 în 1953, respectiv 192 puncte de lagăr (*лагерные точки*), răspândite pe o suprafață de 2.087.646 ha sau 20.876 km pătrați (în 1950), fiecare secție având în subordine mai multe sectoare de activitate (ferme agricole, zootehnice, pășuni)²⁶. Ziua de muncă a deținuților era de 10-12 ore, respectiv de 8-9 ore sâmbăta și duminica, iar alimentația lăsa de dorit – aceștia erau hrăniți de două ori/zi (dimineața și seara) cu fiertură (zeamă) de sezon și terci de orz sau alte cereale și, de regulă, primeau 450 gr.pâine/zi²⁷. Condițiile de trai erau groaznice, deținuții fără vină trăiau la început în bordeie „*zemlianka*”, apoi în barăci ridicate de ei înșiși, neîncălzite corespunzător pentru gerurile de peste -40 grade C iarna. Rata de îmbolnăviri (tuberculoză, distrofie, pelagră, dezinterie ș.a.) și deces era foarte ridicată în rândul deportaților în Karlag, care practic luptau pentru supraviețuire. Cele 50 de staționare medicale cu 3 500 de paturi care deserveau Karlag-ul nu făceau față numărului celor bolnavi – de exemplu, în timp de șase luni între 1942-1943, au ajuns la infirmerie 17 042 de deținuți, din care 3 372 au murit, în tot anul 1943 decedând nu mai puțin de 11 828 de persoane²⁸. Se vehiculează că numărul celor decedați între 1940-1950 în Karlag a depășit 40 000 de oameni, aceștia fiind înhumați de regulă, mai ales

urmare unei decizii adoptate la nivelul GULAG-ului la 16 martie 1943, fără haine/goi, în gropi comune, câte 15 trupuri – în trei straturi de câte 5, între care se punea un strat de pământ²⁹ și/sau var, potrivit unor surse.

Locurile de înhumare ale deținuților care au sfârșit în Karlag nu se cunosc astăzi, cu excepția unui fost cimetir și a unei parcele („Mamocikino”) unde ar fi fost înhumați copii de până la 3 ani, născuți și morți în lagăr în satul Dolinka, unde se afla comandamentul Karlagului. De asemenea, în localitate se păstrează „casa comandantului” lagărului, clădirea fostei policlinici și clădirea cu etaj a Administrației lagărului, care în 2011 au fost integrate într-un muzeu³⁰.

În anii 2003-2007, autorul a vizitat în mai multe rânduri aceste dovezi ale existenței Karlag-ului, discutând cu oficiali și, mai ales, cu localnici, de la care a aflat multe despre istoria acestui sistem criminal de privare de libertate. A identificat atunci la Dolinka/reg. Karaganda **o comunitate de zeci de etnici români**³¹, originari din Basarabia și Sudul Basarabiei, unii deportați în timpul operațiunilor din 1941 și 1949, alții veniți în timpul campaniei agrare *Deșțelenirea* din anii 1954-1960, derulată de liderul sovietic Nikita Hrușciiov, și mai târziu (anii 1960-1980), la construcția de obiective industriale și la exploatarea miniere din Bazinul carbonifer Karaganda.

„ALJIR” – Lagărul soților trădătorilor de patrie din Akmolinsk

La 17 km de Akmolinsk (ulterior, Țelinograd, capitala R.S.S.Kazahe, astăzi Astana, capitala Kazahstanului independent), în locul numit „Colonia specială Nr.26”, unde în anii 1932-1933 au fost strămutate sute de familii nevinovate din diverse regiuni/republici ale Uniunii Sovietice („coloniști de muncă”/chiaburi), în decembrie 1937 s-a înființat Lagărul de reeducare prin muncă ”R-17”, care în 1939 a devenit cea de a 17-a secție (*отделение*) a Karlag-ului NKVD al URSS (Karaganda)³². Măsura a venit imediat după emiterea unui ordin operativ al NKVD ce conținea recomandări în privința pedepșirii, prin trimiterea în lagăre speciale, a „soților trădătorilor de Patrie” (ale condamnaților pe criterii politice/care desfășurau „activitate contrarevoluționară”).

Începând cu ianuarie 1938, în **ALJIR – Akmolinskii Lagher Jen Izmenikov Rodinâ / Lagărul soților trădătorilor de patrie din Akmolinsk** (denumire dată ironic de înseși condamnatele la detenție în lagăr) au fost trimise eşalonat, pentru 3-5-8-10 ani de închisoare, mii de femei din toate colțurile Uniunii Sovietice, condamnate de NKVD în baza articolului 58-17 din Codul Penal, ca „membri de familie ai trădătorilor Patriei”³³, în realitate – mame, soții, surori și fiice ale unor persoane intrate în malaxorul nebunesc al represiunilor staliniste din anii '30,

care au atins apogeul în 1937-1938. Printre cele aproximativ 18 000 de femei condamnate și trimise în ALJIR s-au aflat inclusiv soții de lucrători și conducători ai organelor de partid (comunist sovietic), de militari, de șefi de întreprinderi, oameni de știință, scriitori etc.³⁴.

Pe toată durata funcționării ALJIR (1938-1953), femeile au avut aici un regim strict de detenție, similar deținuților periculoși: erau permanent sub observație/însoțite, li se interzicea mișcarea liberă în perimetrul lagărului, erau supuse controalelor zilnice, nu aveau dreptul la corespondență și lectură, aveau interdicție să facă însemnări scrise, orice abatere de la regulamentul impus fiind aspru pedepsită³⁵.

Psihologic, însă, pentru condamnatele fără vină cel mai greu de suportat era, la început, necunoașterea destinului soților lor ridicați și duși fără urmă pentru „trădarea de Patrie”. Apoi, în majoritatea cazurilor - coșmarul după aflarea că aceștia au primit pedeapsa capitală. Și, în cazul multora dintre femeile condamnate, tragedia cea mai mare era că nu cunoșteau soarta copiilor lor minori – de regulă, „confiscați” și duși în „case de copii”³⁶, cu stigmatul că sunt „copii de dușmani ai poporului”, unde rata mortalității era foarte ridicată – toată perioada detenției trăind cu speranța că într-o zi își vor regăsi măcar copiii. Așadar, femeile condamnate ca „soții/membre de familie ale trădătorilor de Patrie”, toată viața

au trebuit să suporte o triplă „vină”: pentru soți, pentru ele însele și pentru copiii. În realitate, o triplă tragedie...

Principala ocupație a femeilor condamnate a fost munca, în condiții deloc ușoare – de la construcția de drumuri, diverse obiective industriale, clădiri și anexe necesare lagărului, la croitorie, deținutele în ALJIR ajungând să construiască o fabrică și să producă masiv haine pentru necesitățile Armatei Roșii angajată în războaie. Agricultură a fost ramura în care acestea trebuiau să îndeplinească (și de regulă depășeau) planul de producție impus – de la cultivarea de cereale diverse, la legume și fructe. Zootehnia a fost, de asemenea, una din ocupațiile de bază, în perimetrul lagărului funcționând mai multe ferme de animale și păsări, deservite de femeile deținute din lagăr.

La ispășirea termenului de detenție și după lichidarea ALJIR în 1953, femeile – „soții ale trădătorilor de Patrie” lichidați de regim în timpul represiilor staliniste din anii 1937-1938 – nu au avut dreptul să se întoarcă în locurile natale și au rămas cu traiul în zonă (unele chiar pe teritoriul fostului lagăr sau în satul Malinovka pe raza căruia s-a aflat lagărul) cel puțin până în 1958, când a început un proces de reabilitare. După calvarul trăit în lagăr, multe foste deținute în ALJIR s-au întors în locurile natale, în încercarea de a-și reface viața distrusă de sistemul tiranic stalinist pentru motive doar de El cunoscute.

Note

- ¹ GULAG (*Glavnoe Upravlenie ispravitelno-trudovâh LAGherei* / Direcția sau Administrația principală a lagărelor de corecție și muncă) s-a înființat oficial în 1934, deși încă din 1929 – 1930 s-a decis crearea și extinderea unei rețele de lagăre de muncă pe întreg cuprinsul URSS, cu obiectivul de a fi implicate în realizarea amplelor programe ale lui Iosif Stalin de industrializare și colectivizare a agriculturii sovietice, care necesitau o forță de muncă enormă. Oficial, în aceste lagăre erau concentrați cetățenii care comiteau „infrafracțiuni”: activități politice, contra-revoluționare și împotriva noii orânduirii sovietice, atentate la proprietatea socialistă, activități de comerț ilegal / speculă, crime, furturi, jafuri ș.a. În timp, fenomenul a căpătat amploare și, până în 1960, când acest sistem de lagăre a fost oficial lichidat, milioane de cetățeni au fost ridicați, sub diverse învinuiri, și trimiși în lagărele care erau amplasate în special în zonele unde se dezvoltau mari proiecte economice - construcții de uzine, combinate metalurgice, infrastructuri militare și în domeniul atomo-nuclear, canale și căi ferate, baraje și hidrocentrale, exploatare miniere și petroliere, defrișări de păduri, construcția de drumuri și poduri și multe, multe altele.
- ² Pavel Polian, „U istokov sovetskoi deportačionnoi politiki: vâselenia belâh cazacov i crupnâh zemlevladelcev (1918-1925)”, *Buletinul Demoscope Weekly*, Nr. 147-148, 23 februarie - 7 martie 2004, <https://www.demoscope.ru/weekly/2004/0147/analit01.php>.
- ³ Viktor Nikolaevici Zemskov, „Spețposelenâ: po dokumentam NKVD-MVD SSSR / Спецпоселе-
- ⁴ Efremova-Shershukova Nadejda, *Nemțâ Kazahstana: deportația, spețposelenie, reabilitația* / *Немцы Казахстана: депортация, спецпоселение, реабилитация*, Tomsk, 2009, p. 291.
- ⁵ Viktor Nikolaevici Zemskov, *op.cit.*, pp. 3-4.
- ⁶ Ibidem.
- ⁷ V.A. Berdinskih, I.V. Berdinskih, V.I. Beremiev, „Sistema spețposelenii v Sovetskom Soiuze 1930-1950 godov” / *Система спецпоселений в Советском Союзе 1930–1950-х годов*, Ediția a 2-a, Institut Iazâka, Literatură i Istorii, Komi Naucinâi Tentr Uralskogo Otdeleniia Rossiiskoi Akademii Nauk, Sâktâvkar, Republica Komi, Federația Rusă, 2015, pp. 33-34.
- ⁸ Ibidem.
- ⁹ V.N. Zemskov, *Spețposelenâ v SSSR, 1930-1960/Спецпоселенцы в СССР, 1930-1960*, Nauka Moskva, 2005, p. 33.
- ¹⁰ A.N. Iakovlev, *Stalinskie deportații. 1928-1953 / Сталинские депортации. 1928-1953*, Seria: *Rossia. XX vek. Documentâ*, Moskva, MFD, Materik, 2005, p.13.
- ¹¹ Pavel Polian, *Ne po svoei vole... Istoria i gheografia prinuditelnâh migrații v SSSR / Не по своей воле... История и география принудительных миграций в СССР*, Moskva, OGI – Memorial, 2001, 328 p.
- ¹² Vezi Vasile Soare, *Prezența românilor în Kazahstan – istorie și destin*, Memoria. Revista gândirii arestate, Nr. 58-59 (1-2/2007), pp. 75-84, <https://www.revistamemoria.ro/prezența-românilor-in-kazahstan/>
- ¹³ În a doua jumătate a sec.XIX (1860-1880), în Ținutul Krasnodar (Kuban)

din sudul Rusiei au fost colonizate *comunități de români basarabeni, în majoritate „țărani în căutare de pământ”* (din Basarabia, pe atunci gubernie în Rusia Țaristă). Aceștia s-au așezat în mai multe localități, pe unele le-au fondat chiar ei – Moldavanskoe (1873) Mekerstuk, Șabanovskoe, Soloneț, Thamaha, Moldovanovka, Moldovka. La recensământul populației din F.Rusă din 2002, în Ținutul Krasnodar au fost înregistrați 6537 de „moldoveni”, dintre care 758 trăiau compact în satul Moldavanskoe din raionul Krâmsk (34% pondere în localitate). În 2015-2017, în timpul mandatului de ambasador al României în F.Rusă, autorul a vizitat zona – satele Moldavanskoe și Șabanovskoe (raion Seversk), cunoscând mai mulți urmași ai foștilor țărani basarabeni care au ajuns în jurul anilor 1870 în sudul Rusiei, aceștia relatând în limba română în grai moldovenesc (pe care au păstrat-o vorbind-o în familie) momente din istoria comunității, inclusiv despre „deportarea în iunie 1942 a basarabenilor din satele din Ținutul Krasnodar, ca urmare a participării României în războiul antisovietic, alături de Germania Nazistă”. Interesant este că, în anii celui de al Doilea Război Mondial, acești basarabeni din Krasnodar erau considerați *români* (așa apareau și în documente oficiale), ca mai târziu, după apariția R.S.S. Moldovenească, aceștia să fie denumiți „moldoveni”, așa cum sunt identificați până în prezent descendenții foștilor coloniști basarabeni „în căutare de pământ” în sudul Rusiei. În anii 2000, în satul Moldavanskoe, a fost înființată Organizația Național-Culturală Moldovenească „Bucuria” din Ținutul Krasnodar, iar în Școala Medie Nr.16 din localitate a fost des-

chis un „Muzeu Național Moldovenească”, vizitat de autor în anii 2015-2016.

¹⁴ Unele surse indică cifra de 193 800 de tătari deportați din Crimeea (peste 47 000 de familii), cea mai mare parte ajungând în Uzbekistan (151 136) și în câteva raioane din Kazahstan (4 286) și Tadjikistan, respectiv în Republica Autonomă Mariisk (8 597), în Urali și în reg. Kostromskaia din Rusia sovietică. Ultima garnitură de tren cu deportați a pornit din Crimeea la 8 iunie 1944, numărul total al tătarilor deportați fiind apreciat la 238 500 persoane. *Vezi* Soare, Vasile, „Tătarii din Asia Centrală. Trecut și prezent (Însemnările unui diplomat român)”, în *Moștenirea istorică a tătarilor/ The Historical Heritage of Tatars*, Vol.II, Tasin Gemil și Nagy Pienaru (coord.), București, Editura Academiei Române, 2012, pp. 705-722.

¹⁵ Operațiunea s-a desfășurat în urma Hotărârii Biroului Politic al CC al PC al URSS Nr. 1290-467cc din 6 aprilie 1949 „Cu privire la deportarea de pe teritoriul R.S.S. Moldovenească a chiaburilor, foștilor moșieri, marilor comercianți, complicilor ocupațiilor germani, persoanelor care au colaborat cu organele poliției germane și românești, a membrilor partidelor politice, a gardiștilor albi, membrilor sectelor ilegale, cât și a familiilor tuturor categoriilor enumerate mai sus”. În Kazahstan, deportații din Basarabia (9864 bărbați, 14.033 femei și 11.889 copii) au fost repartizați în regiunile Aktubinsk, Kazahstanul de Sud și Jambul. 7620 de familii au fost considerate „chiaburi”, iar celelalte acuzate de „colaborare cu fasciștii”, de „apartenență la partidele burgheze românești sau la secte religioase ilegale”. Autorul a cunoscut mai mulți martori în viață ai acestui

- val de deportare din Basarabia, în timpul mandatului de ambasador al României în Republica Kazahstan (2002-2008), în timpul unor deplasări în regiunile Aktubinsk, Jambul, Kazahstanul de Sud și Karaganda din Kazahstan, respectiv în raioanele din nordul Kârgâzstanului (Bishkek, Belovodskoe, Kant, Sukuluk, Gheorghievka/fosta Moldovanovka, Lebedinovka). Vasile Soare, *Prezența românilor în Kazahstan...op. cit. și Idem, „Românii din Kârgâzstan”, Memoria. Revista gândirii arestate*, Nr. 60 (3/2007), pp. 52-57, varianta electronică, <https://www.revistamemoria.ro/wp-content/uploads/2017/11/60-vasile-soare-romanii-din-kargastan.pdf>
- ¹⁶ Viktor Nikolaevici Zemskov, *Spetposeleniâ: ...op.cit. p.9. „Decretul cu privire la răspunderea penală pentru evadarea din locurile de stabilire obligatorie și permanentă a persoanelor deportate în regiuni îndepărtate ale Uniunii Sovietice în timpul Războiului pentru Apărarea Patriei”*, Arhivele de Stat ale Federației Ruse, GARF, Fond P-7523, Op. 36, Dosar 450, f.87, <https://wolgadeutsche.net/library/item/597> (accesat 29.06.2025)
- ¹⁷ Ibidem.
- ¹⁸ Ibidem, p. 10.
- ¹⁹ Ibidem, p. 16.
- ²⁰ OGPU – ОГПУ (Объединённое государственное политическое управление/Obedinonnoe Gosudarstvennoe Politiceskoe Upravlenie / Administrația sau Direcția Politică de Stat Unificată) a fost organul securității de stat al URSS, creat în 1923 în subordinea Consiliului Comisarilor Poporului URSS. În 1934 a intrat în componența NKVD a URSS, având ca atribuții principale pentru asigurarea securității statului „combaterea contrarevoluției, spionajului și combaterea elementelor străine puterii sovietice”.
- ²¹ D.A. Shaimuhanov, S.D. Shaimuhanova, *Karlag, Naționalnoie aghenstvo po delam peceati i massovoi informaii Respubliki Kazahstan*, Almatâ, 1997, pp. 15-16.
- ²² Ibidem, p. 16.
- ²³ Ibidem, p. 19.
- ²⁴ A. Berg, *Ostrov v stepi. Zametki zakliucionogo № 119715 / Остров в степи. Заметки заключенного № 119715*, Articol publicat în Ziarul Industrialnaia Karaganda (Kazahstan), 27.04.1989, postat pe <https://www.karlag.org/art.php?id=14> (accesat 20.06.2022).
- ²⁵ Ibidem.
- ²⁶ D.A. Shaimuhanov, *op. cit.* p. 19.
- ²⁷ Ibidem, p. 50.
- ²⁸ Ibidem, pp. 53-54.
- ²⁹ Ibidem, pp. 54-55.
- ³⁰ Într-o scrisoare adresată în iunie 2006 miniștrilor Culturii și Afacerilor Externe (ultimul-Kassâm-Jomart Tokaev, din 2019 ales președinte al Republicii Kazahstan), autorul, în acel moment în calitate de ambasador al României în această țară, sugera „oportunitatea amenajării în satul Dolinka (aprox.45 km de orașul Karaganda) a unui „Muzeu Karlag”, pentru ca generațiile de astăzi să cunoască ce a însemnat teroarea stalinistă din anii 1930-1950 și suferințele atâtor oameni nevinovați, victime ale aceluia regim”.
- ³¹ Detalii despre românii care au ajuns în istorie în Kazahstan în Soare, Vasile, „Prezența românilor în Kazahstan - istorie și destin”, *op.cit.*
- ³² A.R. Kukushkina, *Akmolinskii lagher jen „izmenikov Rodinâ”: istoria i sudbâ / Ақмолинский лагерь жєн «изменников Родины»: история и судьбы*, Karaganda, 2008, pp. 82-83.

- ³³ D.A. Shaimuhanov, *op. cit.* p. 66.
³⁴ *Ibidem*, pp.66-67.
³⁵ A.R. Kukushkina, *op.cit.*, pp. 123-124.
³⁶ „În lagărul de la Akmolinsk erau 400 de copii, dar problema era că, atunci când copilul împlinea vârsta de patru

ani, el era trimis la orfelinatul Osakarovskii” (n.n.suburbie a orașului Karaganda) – citat din memoriile unuia din foștii comandanți ai lagărului, M. G. Iuzipenko, *vezi* în A.R. Kukushkina, *op.cit.*, p. 173.

Bibliografie

Lucrări cu caracter general și special

BERDINSKIIH, V.A., BERDINSKIIH, I.V., BEREMIEV, V.I., „Sistema speșposelenii v Sovetskom Soiuzе 1930-1950 godov”/Система спецпоселений в Советском Союзе 1930–1950-х годов, Ediția a 2-a, Institut Iazâka, Literatură i Istorii, Komi Naucinâi Ţentr Uralskogo Otdeleniia Rossiiskoi Academii Nauk, Sâktâvkar, Republica Komi, Federația Rusă, 2015, pp.33-34.

EFREMOVA-SHERSHUKOVA, Nadejda, *Nemțâ Kazahstana: deportația, speșposelenie, reabilitația*/Немцы Казахстана: депортация, спецпоселение, реабилитация, Tomsk, 2009.

KUKUSHKINA, A.R., *Akmolinskii lagher jen „izmenikov Rodinâ” : istoria i sudbâ / Акмолинский лагерь жєн «изменников Родины»: история и судьбы*, Karaganda, 2008.

IAKOVLEV, A.N., *Stalinskie deportații.1928-1953 / Сталинские депортации.1928-1953*, Seria: *Rossia. XX vek. Documentă*, Moskva, MFD, Materik, 2005.

POLIAN, Pavel, *Ne po svoei vole...Istoria i gheografia prinuditel-nâh migrații v SSSR / Не по своей воле... История и география принудительных миграций в СССР*, Moskva, OGI – Memorial, 2001.

SHAIMUHANOV, D.A., SHAIMUHANOVA, S.D., *Karlag, Naționalnoie aghenstvo po delam peceati i massovoi informații*

Respubliki Kazahstan, Almatâ, 1997.
ZEMSKOV, V.N., *Speșposeleniâ v SSSR, 1930-1960 / Спецпоселенцы в СССР, 1930-1960*, Moskva, Nauka, 2005.

Articole și studii

SOARE, Vasile, „Tătarii din Asia Centrală. Trecut și prezent (Însemnările unui diplomat român), în Tasin Gemil și Nagy Pienaru (coord.), *Moștenirea istorică a tătarilor/ The Historical Heritage of Tatars*, Vol.II, Editura Academiei Române, București, 2012.

ZEMSKOV, Viktor Nikolaevici, „Speșposeleniâ: po dokumentam NKVD-MVD SSSR/Спецпоселенцы: по документам НКВД-МВД СССР”, *Revista „Sošiologhiceskie Issledovaniia”*, Academia de Științe a URSS, № 11, 1990, p. 3.

Resurse online

BERG, A., „Ostrov v stepi. Zametki zakliucionogo № 119715 / Остров в степи. Заметки заключенного”, № 119715, *Industrialnaia Karaganda* (Kazahstan), 27.04.1989, <https://www.karlag.org/art.php?id=14>

POLIAN, Pavel, „U istokov sovetskoï deportaționnoi politiki: vâselenia belâh cazacov i crupnâh zemlevladelțev (1918-1925)”, *Buletinul Demoscope Weekly*, Nr. 147-148, 23 februarie - 7 martie 2004, <https://www.demoscope.ru/weekly/2004/0147/analit01.php>

SOARE, Vasile, „Prezența românilor în Kazahstan - istorie și destin”, *Memoria. Revista gândirii arestate*,

Nr. 58-59 (1-2/2007), pp. 75-84,
[https://www.revistamemoria.ro/prezen-
ta-romanilor-in-kazahstan/](https://www.revistamemoria.ro/prezenta-romanilor-in-kazahstan/) .
SOARE, Vasile, „Românii din Kârgâzstan”,
Memoria. Revista gândirii arestate,

Nr. 60 (3/2007), pp. 52-57,
[https://www.revistamemoria.ro/wp-co-
ntent/uploads/2017/11/60-vasile-soare-
romanii-din-kargastan.pdf](https://www.revistamemoria.ro/wp-content/uploads/2017/11/60-vasile-soare-romanii-din-kargastan.pdf)